

Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences

ISSN: 1306-7877 e-ISSN: 2147-5644

**“Levlâ En Eşükka Alâ ...” Formunda Rivayet Edilen Hadisler ve
Düşündürdükleri**

**Hadiths Narrated in the Form of " Lawla an Ashuqqa 'ala..." and What They
Made to Think**

Murat GÖKALP

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Elazığ, Türkiye

Dr., Fırat University, Faculty of Theology

Elazig, Turkey

muratgokalp@gmail.com

orcid.org/0000-0003-0481-2463

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29238/tbd.2007.51465>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / The Article Arrival Date: 22.05.2021

Yayımlanma Tarihi / Publication Date: 25 Haziran / June 2021

Yayımlanma Sezonu / Publication Season: Haziran / June 2021

Cilt / Volume: 30

Sayfa / Pages: 303-313

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved www.toplumbilimleri.com

Özet

Allah Teâlâ'nın kendi katında razı olduğu din, İslâm'dır. Bu dinin mahiyetini ve hükümlerini insanlara ulaştırıp açıklasınlar diye de sonsuz merhametinin eseri olarak onlara kendi cinslerinden elçiler göndermiştir. Allah Rasûlü de (a.s.) âlemlere rahmet olmak üzere gönderilmiş, bu dinin kıyamete kadarki son elçisidir. O, Rabbine karşı şükreden bir kul olmayı ziyadesiyle arzulamış ve ümmetinin de böylesi bir gönül kıvamında olmasını ümit etmiştir. Bu sebeple de kimi zaman onlardan bir fiilin işlenmesini, farz kılınır da yapmaya güç yetiremezler endişesiyle emretmemiş ancak tavsiye ve teşvikleriyle temenni etmekle yetinmiştir.

Çalışmamızda Hz. Peygamber'in ümmeti için arzu ettiği ama ısrarla yapılması için zorlamadığı fiiller konu edinilmiştir. Bunun için de özellikle *“Levlâ en eşükka alâ ...”* kalıbıyla gelen hadisler *kütüb-i sitte çerçevesinde* ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber'in Merhameti, Temenni, Dinde Kolaylık, Davetçinin Üslubu, Dinde Kolaylık.

Abstract

The religion that Allah is pleased with in His sight is Islam. He sent people messengers of their own kind as a work of his endless mercy so that they could convey and explain the nature and decrees of this religion. The Prophet of Allah (a.s.) was sent to bring mercy to the worlds and is the last messenger of this religion until the Day of Judgment. He desperately desired to be a servant thanking his God and hoped that his ummah would be in such a state of affection. For this reason, he sometimes did not order them to commit a deed, worrying that they would not be able to do it even if it was obligatory, but he was contented with giving advice and encouragement.

In our study, the actions that the Prophet desired for his ummah but did not force them to do persistently were the subjects. For this reason, especially the narrations with the phrase "levlâ en Eşükka ala ..." were handled within the framework of Six Canonical Sunni hadith books.

Keywords: The Mercy of the Prophet, His Wish, Ease in Religion, The Style of the Invitation, Ease in Religion.

Giriş

Rahmeti sonsuz Hak Teâlâ, rahmetinin gazabına galebe çalmasını¹ bir tecellisi olarak insanlara yine kendi cinslerinden elçiler gönderdi (et-Tevbe, 9/128). Zira dünya bir imtihan arenasıydı ve bu imtihanda sonuç itibarıyla ya kazanan ya da kaybeden olmak vardı. Her bir elçi, muhataplarına rahmet olunsun diye tebliğde bulundu, davet ve irşad ettiği hususları öğretti ve bizzat yaşayarak da örneklik etti. Tâ ki dünya, akrep ve yel kovan kendi zaman çizelgesinde ilerleye ilerleye kıyamet dönemine yakın zamanın mukadder son elçisine ev sahipliği yaptı; o, artık hâtemü'n-nebiyyîn idi. Ve sonrasında hiçbir elçinin gönderilmeyeceği, “âlemlere rahmet olarak gönderildiği” (el-Enbiyâ, 21/107) ilahî müjdesiyle ilan edildi. Artık kıyamete kadar ki süreçte en son mü'minin son nefesine kadar kendisine iman ile müşerref kılındığı ve kendisi için bir rahmet deryası olandı o (a.s.).

Allah Rasûlü (a.s.) Rabbinin yoluna aldığı ilahî emir üzere hikmet ve güzel öğütleri çağırıyor (en-Nahl, 16/125), muhataplarına kaba ve sertlikle değil, yumuşak davranıyordu (Âl-i İmrân, 3/159). Zira farklı davransaydı, elbette etrafından dağılıp giderlerdi. Oysaki o, tüm hayatı boyunca kendisine ilke edindiği kolaylaştırmak ama zorlaştırmamak, müjdelemek ama nefret ettirmemek² düsturunu tüm mü'minlere de vazgeçilmez bir erdem olarak tavsiye ediyordu. Hatta davet ve irşad misyonunun sahiplerinin şahsiyet ve karakter bakımından kuşanmaları gereken kıvama net olarak şu beyanlarıyla işarette bulunuyordu; “Sizler zorlaştırıcı olarak değil, kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz.”³

Nitekim Hz. Aişe'den (r.anhâ) nakledildiğine göre o (a.s.), her ne zaman iki işten birini seçmek arasında muhayyer kılınsa, günah olmadıkça onlardan en kolayını seçerdi.⁴ Kaldı ki bu tavır, “Allah size kolaylık diler, güçlük dilemez.” (el-Bakara, 2/185) ve “Allah dinde üzerinize hiçbir zorluk yükledi.” (el-Hac, 22/78) âyet-i kerimelerine de mutabık idi.

Anlaşılmaktadır ki, Allah Rasûlü (a.s.) engin deryalar misâli bir merhamet timsâliydi ve ümmetinin her bir ferdinin iki dünya saadetini, Rabbinin hoşnutluğunu kazanmasını arzu etmekteydi. Bu cihetle de zaman zaman onlardan yapmalarını gönülden dilediği bir takım fiillerden söz ediyor ama bunda ısrarcı olmaktan da kaçınıyordu. Zira o sadece kendi zamanının elçisi değil, sûr'a üflenip de kıyametin kopacağı ana kadar ki insanlığa gönderilmiş bir elçiydi. Ve mü'min de neticede bir insan idi. Kim bilir bu süreçte inandığı halde inandığını hayatına tatbik edemeyenler, gaflet karanlığına girip de hakkı unutanlar, farklı izmlere, ideojilere, siyasî veya dinî ekollere gönül kaptırıp da gaflet ve cehlinin idrakine varamayanlar yahut da dine galebe çalayım derken bıkkınlığa savrulanlar olması mümkündür. Zaman ötesi muhataplarına da hitap etmekteydi Allah Elçisi; muhatapları sadece dostları Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman veya Hz. Ali olsaydı veyahut da ashabının bir kısmı, kuvvetle muhtemeldir ki onların muhabbet ve dine karşı gösterdikleri iştia ve hamiyet ile bazı dileklerinin gerçekleşmesi daha kolay görülebilirdi. Oysaki insan, pek aceleci (el-İsrâ, 17/11), çok hırslı ve sabırsız (el-Me'âric, 70/19) ve de çok cahil (el-Ahzâb, 33/72) bir tabiatla yaratılmıştı. Dolayısıyla da her bir insanı iman ve İslâm kavramlarının farklılığını dikkate alarak bakıldığında aynı kefedeyi tartmak mümkün görülmemekteydi. İşte Rasûlullah da bu vâkiyayı nazar-ı dikkate alarak arzuladı, dileklerini terennüm etti. Ancak farz kılınmış da ümmetinin bunun altından kalkamayacağı endişesi, onun merhametini coşturdu ve vazgeçti isteklerine konu fiillerin sürekliliğini talepten.

¹ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Tevhîd”, 15.

² Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “İlim”, 11.

³ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Vudû”, 58.; Ebu'l-Hüseyn Muslim b. Haccâc Müslim, *Sahîhu Müslim*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Tahâret”, 99-100.

⁴ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Menâkıb”, 23.; “Edeb”, 80.; Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Fezâil”, 20, 77.; Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Davud, *Sünenü Ebî Davud* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Edeb”, 4.

Âmentü esaslarını ikrar ve tasdik etmek suretiyle Allah Elçisi’ne gönülden bağlananlar, onun yüce ahlâkından (el-Kalem, 68/4) bir şey daha tevarüs etmişlerdi; edep⁵. Bu haslet onları, “büyüğün istek ve ricasının emir telâkki edildiği” bir zirve noktaya taşıdı. Allah Rasûlü’nün fem-i saadetlerinden her ne sâdir olursa, onu ancak kendilerine bir “hayır” olarak gördüklerinden, o isteğe tutundular. Çünkü yine ondan (a.s.) öğrenmişlerdi, amellerin en hayırlısının az da olsa devamlı olanı olduğunu⁶.

Allah Rasûlü de Arap olması hasebiyle eşsiz fesâhat ve belâğatıyla onlar arasında temeyyüz etmişti. Nitekim “(Rasûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!..” (en-Nahl, 16/125) kelâm-ı ilâhîsi, ondaki bu eşsiz kabiliyetinin bir mevhibe-i Rabbanıyye olduğunun apaçık delili olsa gerektir. Buna “ilave olarak, yetiştiği çevrenin de onun fasih konuşmasındaki rolünü unutmamak gerekir. Mekke’nin havası sıcak ve ağır olduğundan çocuklara yaramazdı. Bâdiyenin ise hem havası daha temizdi, hem de yabancılarla temasları olmadığından dilleri bozulmamıştı. Dolayısıyla da fasih bir dile sahiptiler.

Nitekim o da, daha çocuk yaşta diğer Mekke eşrafının çocukları gibi sütanneye verilmişti. Hz. Peygamber’in fasih bir dile sahip Kureyş kabilesine mensup oluşunun yanı sıra bâdiyedeki Benî Sa’d kabilesinden bir aileye verilmesi, ondaki ifade zenginliğinin maddî yönüne de ışık tutmaktadır.”⁷

Dolayısıyla o (a.s.) ne söyleyeceğini, nasıl bir üslûp ile söylemesi gerektiğini en güzel şekilde bilmektedir. Çalışmamıza mevzu bahis olan “levlâ en eşükka alâ...” formundaki hadis-i şerifler de öncelikle bu veçheden değerlendirilmelidir.

Söz konusu ifadeyi; “...e/a zorluk vereceği endişesi taşımasaydım”, “...e/a zorluk vereceğinden korkmasaydım” “...e/a zorluk vereceğini bilmeseydim” “...e/a meşakkat verecek olmasaydım” “...e/a güçlük vermeyeceğini bilseydim” yahut “...e/a zor gelmeseydi” şeklinde Türkçemize çeşitli tarzlarda aktarma imkânı bulunabilmektedir.

1. Levlâ /لولا Edatı Üzerine Kısa Bir Not

Rivayetleri vermezden evvel mezkûr ifade kalıbında yer alan “Levlâ/لولا” şart bağlacından kısaca bahsetmek yerinde olur.

Cümleye “eğer (şayet) ... -meseydi/olmasaydı... olurdu”, “ne olur..... -se/sa”, “-meli/malı ..... değil mi?” anlamların⁸ veren levlâ şart edatı, şart ve cevap (cezâ) olmak üzere iki cümleyi birbirine bağlar. Bu bağlaç, şartın gerçekleşmesiyle cevabın meydana gelmediğini ifade eder. Bir diğer tabirle, bir şeyin bulunması sebebiyle diğerinin bulunmadığına işaret eder. Bundan dolayı bu edata imtinâî şart edatı da denir.⁹

⁵ Bkz. Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr fi'l-ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 1/25, h.no. 310.; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlül-ibâs amme'stehera mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs*, nşr. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî (Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 1/63, no. 164.

⁶ Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Müsâfirîn”, 218.

⁷ Bkz. Ebû Muhammed Abdülmelik el-Meâfirî İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ & İbrahim el-Ebyârî & Abdülhâfız Şelebî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1997), 1/204.; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru Sâdir, t.y.), 1/113.; Murat Gökâl, “Bir Hatip Olarak Hz. Peygamber”, *Hikmet Yurdu* 6/11 (2013), 243-259.

⁸ Selami Bakırcı - M. Sadi Çögenli, *Arapça Edatlar Sözlüğü* (Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 2000), 186-187; Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar* (Konya: Tekin Kitabevi, 1981), 121.

⁹ Bkz. el-Hasen b. Kâsım el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, thk. Fahreddin Kabâve & Muhammed Nedîm Fâzıl (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992), 597-608.; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebîb an kütübî'l-e'ârîb*, thk. Mâzin el-Mübârek & Muhammed Ali Hamdullah (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1964), 1/302-306.; Osman Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1992), 195.

Mesela, "لَوْلَا الْهَوَاءُ لَهَلَكَ النَّاسُ" - hava olmasaydı insanlar yok olurdu." cümlesindeki şartta yer alan hüküm, “havanın var olduğudur”. Buna göre cevap cümlesinden çıkarılacak yargı ise, insanların havanın varlığı sebebiyle yok olmayacağıdır.¹⁰

"Saat olmasaydı vakti bilemezdik." "لَوْلَا السَّاعَةُ لَمْ نَعْرِفِ الْوَقْتَ" cümlesinde de, şart cümlesinde saatin varlığı yargısı, cevap cümlesinde artık vakti bilebileceğimizi göstermektedir.¹¹

Yukarıdaki bilgileri nazar-ı dikkatlerden kaçırmayarak şimdi “levlâ en eşükka alâ ... /لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى/” kalıbıyla *kütüb-i sitte* ekseninde tahric olunan hadisleri tespit ve değerlendirmeye geçebiliriz.

2. Rivayetler

Konuyla ilgili rivayetlerin kaynaklarımızda misvak kullanımı, yatsı namazının tehir edilmesi ve Allah yolunda cihad ve şehadete iştiyaka dair üç ana başlık altında yer aldığı görülmektedir.

2.1. Misvak Kullanımı

“Sözlükte “bir şeyi ovmak” anlamındaki sevk (sivâk) kökünden türeyen misvâk (sivâk), dişlerin temizlenmesinde kullanılmak üzere genellikle erâk (salvadora persica) ağacından yapılan, bir ucu fırça şeklindeki çubuk parçasının adıdır.”¹²

Hz. Peygamber (a.s.), insanın hayatının her safhasında sıhhatine özen göstermesini, beden ve çevre temizliğine riayet etmesini emir ve tavsiye buyurmuşlardır. İmanın yarısı mesâbesinde kabul edilen temizlik¹³, özelde “huzura varmak veya huzura çıkmak” tabiriyle ifade olunabilecek Allah Teâlâ’nın zikriyle meşgul olma veya insanlarla iletişim kurma safhasında daha bir ehemmiyet kazanmaktadır. Asıl itibarıyla mü’minlerden beklenen cemaatle farz ibadetlerini eda etmeleridir ve bu vesileyle bir araya gelen insanların da birbirlerine saf halinde iken dirsek teması bulunacak seviyede yaklaşmaları doğaldır. İşte bu esnada bilhassa diğer mü’mini rahatsız edecek derecede koku sürünmek, elbise kirliliği veya sarımsak soğan yemek suretiyle oluşacak ağız kokusu¹⁴ hoş görülmemiştir. Zira diğerlerini rahatsız etmekle kalplerini ibadet esnasında huzurdan alıkonulmakta, kalpleri mâsivâ ile meşgul edilmektedir. Dahası bir mü’min her an davet ve irşad misyonu üzerindedir ve emr-i bi’l-ma’rûf ve nehy-i anî’l-münker vazifesini yapabileceği imkânlar önüne çıkabilir. Temizliğine dikkat edilmeyen bir ağız, hem dişlerin arasında kalabilecek yiyecek kırıntılarıyla görüntü estetiğini bozabileceği gibi, hem de oluşabilecek ağız kokusuyla da muhataplarının kendisinden uzaklaşmalarına sebep olabilecektir.¹⁵ Bu cihettedir ki Allah Rasûlü, mü’minlerin kıyamete değin temizlik açısından da örnek birer şahsiyet ve toplum olmalarını önemsemiş, ibadette olsun günlük sosyal iletişim ortamında olsun her türlü temizliğe ihtimam gösterilmesini salık vermiştir. Nitekim hayâ duygusu ve güzel koku sürünme ile evlilik ve misvak kullanmanın geçmiş peygamberlerin sünnetinden kabul edildiğini dile getirmesi¹⁶, misvakın önemini vurgulamaktadır. Onun (a.s.) kesin bir emir vermemekle birlikte kendisinin sürekli kullanması ve ısrarlı tavsiyeleri neticesinde misvak kullanmanın vacip olmasa da sünnet olduğu hususunda ulemâ ittifak halindedir.

¹⁰ Ahmet Kâzım Ürün, *Örneklerle Arap Dilinde Bağlaçlar ve Terkipler* (Konya: Esra Yayınları, 1998), 64.

¹¹ Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, 195.

¹² Turhan Baytop, “Misvak” (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 30/190.

¹³ Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Tahâret”, 1.

¹⁴ Buhârî, *Sahîhu’l- Buhârî*, “Ezân”, 160.; Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Mesâcid”, 73.

¹⁵ Misvak’ın ağız ve diş sağlığı itibarıyla önemi için bkz. Âsaf Ataseven, “Bir Hadisin Düşündürdükleri: Misvak-Diş Fırçası”, *İslâm Medeniyeti* 1/7 (1968), 40-43.

¹⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, thk. İbrahim Atve Avd (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 1.

“Levlâ en eşükka alâ...” kalıbıyla aktarılan hadislerde misvak kullanımının iki yerde Rasûlullah tarafından arzu edildiği görülmektedir; 1. Her namaza kalkıldığında, 2. Her abdest alındığında.

2.1.1. Her Namaza Kalkıldığında

1. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي أَوْ عَلَى النَّاسِ لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ صَلَاةٍ¹⁷

“Eğer ümmetime veya insanlara zorluk çıkaracak olmasaydım, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim.”

2. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ¹⁸

“Eğer ümmetime zorluk çıkaracak olmasaydım, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim.”

3. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ (وَفِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ عَلَى أُمَّتِي) لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ¹⁹

“Eğer mü’minlere meşakkat verecek olmasaydım, her namaza kalktıklarında misvak kullanmalarını emrederdim.”

4. عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ²⁰

Yukarıdaki hadislerden hareketle şunları söylemek mümkündür; 1. Metinlerde meşakkate düşmelerinden endişe duyulan üç grup vardır; Allah Rasûlü’nün ümmeti, mü’minler ve insanlar. 2. Ne zaman misvak kullanımının istendiği ile ilgili olarak da “ma’a külli salâtin” veya “inde külli salâtin” demek suretiyle farz veya nafîle herhangi bir takyîde gidilmemiştir. Dolayısıyla farz, vacip veya nafîle olsun her namaz kılınmak istendiğinde dişlerin temizliğine itina gösterilmesi ve bunun için misvak kullanımının istendiğini söyleyebiliriz.

2.1.2. Her Abdest Alındığında

1. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ²¹

“Ümmetime meşakkat verecek olmayaydım, her abdest alışta misvak kullanmalarını emrederdim.”

Kütüb-i Sitte kapsamında “levlâ en eşükka alâ...” kalıbıyla her abdest alındığında dişlerin misvak ile temizlenmesi ile ilgili Ebû Hüreyre hadisini sadece Buhârî’nin tahrîç ettiği görülmektedir. Bu hadiste Allah Rasûlü, “ümmetim” ibaresiyle hitap etmektedir. Burada da abdestin her hangi bir ibadetle kayıtlı olmadığı âşikârdır. Dolayısıyla “abdestsiz yere basmamak” düşüncesinin mü’mindeki yansıması, onun her daim abdestli bulunmaya gayret göstereceğidir. İster farz veya nafîle namazlar için, isterse tesbîhat veya Kur’ân-ı

¹⁷ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Cum’a”, 8.

¹⁸ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Tahâret”, 18.; Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Tahâret”, 7.; Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Tahâret”, 7.

¹⁹ Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Tahâret”, 42 Müslim’in metninde ayrıca “veya Zührî’den gelen hadiste ise ümmetime” kaydı vardır.”.

²⁰ Ebû Davud, *Sünenü Ebî Davud*, “Tahâret”, 25.

²¹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Savm”, 27.

Kerîm tilâveti için olsun veyahut da işe giderken, ilim tahsil ederken ya da yemek yaparken veya yerken olsun fark etmez; mü’minin abdest alacağı her anında dişlerini de misvaklaması Allah Rasûlü tarafından tavsiye edilmiştir diyebiliriz.

2.2. Yatsı Namazının Tehir Edilmesi

Kulluk vazifesi, herhangi bir âna, özel bir vakte münhasır değildir. İnsan, her âniyle kulluk dairesi içerisinde yer alır. Ancak namaz, oruç, zekât ve hac gibi kimi ibadetler de belli bir vakitle tayin edilmişlerdir. Dinin direği²² mevkiindeki namaza gelince, onun belli vakitler içerisinde edâsı farz kılınmıştır. Namaz vakitlerinin başlangıç ve bitiş noktaları ise, Kur’ân âyetleri ile belirlenmeksizin genel olarak ve zannî bir delâletle beyan edilmiştir. Dolayısıyla da ancak sünnete müracaat etmekle bu vakitleri çözüme kavuşturmak mümkündür. Ne var ki, konuya dair hadis müktesebatındaki farklı rivayetler veya kullanılan ibareye verilen farklı mânâlar, bunlara dair görüşlerin de farklılığını doğurmuştur. Yatsı namazının son vakti de böylesi bir hususiyete sahiptir.²³ Bu rivayetler bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde, “Hz. Peygamber (s.a.s.)’in genelde yatsı namazını şafak battıktan sonra gecenin üçte biri geçinceye kadar ki vakit arasında kıldığı ve genelde bu vakitten sonraya tehir etmediği, bazen ise gece yarısına kadar tehir ettiği, istisna olarak da gecenin çoğunun geçtiği vakte kadar tehir ettiği söylenebilir. Bu farklılık fakihlerin görüşlerine de yansımıştır. Bir kısmı yatsı namazının vaktinin gece yarısına kadar, bir kısmı fecre kadar, az bir kısmı ise gecenin üçte birine kadar uzadığını savunmuştur.”²⁴

Abdullah İbn Ömer’in (r.a.) aktardığına göre; bir gece Rasûlullah (a.s.) bir takım meşguliyetleri sebebiyle yatsı namazını öylesine geciktirmiştir ki, mescitte bulunanlar uyumuş sonra uyanmış, ardından tekrar uykuya dalmış ve yine uyanmışlardır. Derken Hz. Peygamber yanlarına gelmiş ve “şu an yeryüzünde sizin dışınızda bu namazı bekleyen yoktur.” buyurmuştur.

İbn Abbâs (r.a.) da benzer bir hâdiseyi aktarır. İnsanlar bu tehirten dolayı uyuyup uyanmış, uyuyup uyanmışlardır. Ve derken Hz. Peygamber hücre-i saadetlerinden çıkmış ve cemaatin huzuruna varınca da;

1. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُصَلُّوْهَا كَذَلِكَ²⁵

“Ümmetime meşakkat vermeyecek olsam, onların yatsı namazını böyle (tehir ile bu vakitte) kılmalarını emrederdim.” diye buyurmuştur.

Atâ b. Ebî Rebâh’tan nakledilen rivayette ise أَوْ عَلَى النَّاسِ ibaresi yer almaktadır.

2. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَرْفَعُهُ قَالَ لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ لَأَمَرْتُهُمْ بِتَأْخِيرِ الْعِشَاءِ وَبِالسَّوَالِكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ²⁶

Ebû Hüreyre’den merfû olarak gelen bir rivayette o, Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu nakleder: “Ümmetime zorluk vereceği endişesi taşımasaydım, onların yatsı

²² Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “İmân”, 8.

²³ Taha Nas, “Yatsı Namazının Son Vaktine Dair Tartışmalara Bir Katkı”, *Diyanet İlmî Dergi* 50/3 (2014), 9, 14-17; İbrahim Paçacı, “Akşam Namazı Vaktinin Çıkışı ve Yatsı Namazı Vaktinin Giriş ve Çıkışı” (Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-V (İbadetler ve Aile Hayatı İle İlgili Bazı Meseleler) 30.11.2012 - 02.12.2012 Afyonkarahisar, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 169.

²⁴ Nas, “Yatsı Namazının Son Vakti”, 9.

²⁵ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Temennî”, 9.; Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Mesâcid ve Mevâdi’u’s-Salât”, 225.; Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Mevâkît”, 20.

²⁶ Ebû Davud, *Sünenü Ebî Davud*, “Tahâret”, 25.; Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî*, “Mevâkît”, 20.

namazını tehir ederek kılmalarını ve her namaza kalktıklarında misvak kullanmalarını emrederdim.”

3. عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسُّبُوكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَلَاخْرُتُ صَلَاةَ الْعِشَاءِ إِلَى ثَلَاثِ اللَّيْلِ²⁷

Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den nakledildiğine göre o, Rasûlullah'tan şöyle işittim demiştir: “Ümmetime zorluk vereceğinden korkmasaydım, her namaza başlamadan misvak kullanmalarını emreder ve yatsı namazını da gecenin üçte birine kadar ertelerdim.”

4. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُؤَخَّرُوا الْعِشَاءَ إِلَى ثَلَاثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ²⁸

“Ümmetime zorluk vereceğini bilmeseydim, yatsı namazını gecenin üçte birine veya yarısının geçmesine kadar tehir etmelerini emrederdim.”

5. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِتَأْخِيرِ الْعِشَاءِ²⁹

“Ümmetime zorluk vereceğini bilmeseydim, yatsı namazını tehir etmelerini emrederdim.”

Yukarıdaki rivayetlerden görüleceği üzere, sıkıntıya düşmelerinden endişe duyulan kesim; ümmet-i Muhammed, mü'minler ve insanlar olarak nakledilmiştir. Allah Rasûlü, yatsı namazının gecenin üçte biri yahut gece yarısı geçinceye kadar tehir edilerek kılınmasını talep etmektedir. Aslında bu, uykusuzluğa yenik düşülebilir ve dolayısıyla sabah namazı da kaçırılabilir endişesinin yanı sıra, insanların günlük maişetleri peşinde koşmalarının gerekliliği dikkate alınarak yorgun ve bîtâp düşmelerinin arzu edilmemesi noktasından emredilmemiştir. Şayet yapılırsa da, geceyi Allah'ı zikretme ve ona ibadet neşvesiyle bekleme sevabına ilaveten, gecenin sükûnetinde nefsini muhasebeye çekme ve nice feyz ve muhabbete nail olmanın bereketini kazandıracaktır.

Hanefî fakih ve muhaddis Tahavî, yatsı namazının ne zaman kılınacağı ile ilgili rivayetleri bir bütün halinde değerlendirir ve şöyle der: “Yatsı namazının vakti şafağın kaybolmasından başlar ve gecenin tamamı geçinceye kadar devam eder. Fakat bunun fazilet bakımından dereceleri vardır: Gecenin üçte biri geçinceye kadar kılınması en faziletli vakittir. Bundan sonra gece yarısına kadar kılınması ondan daha aşağı fazilettedir. Gece yansından sonra fecre kadarki vakitte kılınması ise fazilet bakımından en alt derecededir.”³⁰

2.3. Allah Yolunda Cihad ve Şehadete İhtiyak

Arapça'da “güç ve gayret sarfetmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları seferber etmek” “mânasındaki cehd kökünden türeyen cihad, İslâmî literatürde “dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm'ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek” şeklindeki genel ve kapsamlı anlamı yanında fıkıh terimi olarak daha çok Müslüman olmayanlarla savaş, tasavvufta ise nefs-i emmâreyi yenme çabası için kullanılmıştır.”³¹

Hayat, esas itibariyle bir cihad sahnesidir. Zira mücahidi, nefsiyle cihad eden kimse³² olarak nitelendiren Allah Rasûlü, bu cihadın kesintisiz devam ettiğine de işaret etmiştir. Bununla birlikte cihad ve şehâdet denildiğinde ilk akla gelen, hiç şüphesiz Allah

²⁷ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Tahâret”, 18.

²⁸ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Salât”, 31.; İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, “Salât”, 8.

²⁹ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, “Salât”, 8.

³⁰ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî et-Tahavî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, thk. Muhammed Seyyid Cadülhak & Muhammed Zührî en-Neccâr (Beirut: Âlemu'l-Kütüb, 1994), 1/157.; Nas, “Yatsı Namazının Son Vakti”, 21-23.

³¹ Ahmet Özel, “Cihad”, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 7/527.

³² Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Fezâilü'l-Cihâd”, 2.

yolunda savaşa çıkmak ve bu savaşta düşman tarafından öldürülmektir. Cihadın ve şehitliğin faziletine dair onlarca hadis kayıtlıdır eserlerimizde. Ancak şehadet şerbetini içip de doymamak, kimilerinin ölümünden korkup da Allah için şehit olmaktan dahi kaçtıkları dikkate alınır, Allah yolunda tekrar be tekrar öldürülmeyi talep ederek şehitlik mertebesinin talepkârı olmak, ancak ve ancak kavî bir imanın, Allah’a gönülden bir muhabbet ve aşk ile bağlılığın eseri olsa gerektir. Bu iman ve muhabbettir ki, Allah Rasûlü de hem şehâdete ziyadesiyle iştiyak duymuş, hem de mü’minlerin de bu iştiyakı duymalarını konuyla ilgili tebşîrâtı ile tavsiye ve teşvik etmiştir. Nitekim bir hadisinde şöyle buyurmuşlardır:

“Ölüp de Allah katında hayırlı bir mertebeye erişen kullar içinde, şehitten başka hiç kimse kendisine içindekilerle birlikte dünya verilecek olsa bile -yeniden dünyaya gelmek istemez. Şehit, şehitliğin ne kadar üstün bir mertebe olduğunu gördüğü için, dünyaya dönüp bir kez daha şehit olmayı arzular.”³³

1. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي مَا تَخَلَّفْتُ عَنْ سَرِيَّةٍ وَلَكِنْ لَا أَجِدُ حَمُولَةً وَلَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُهُمْ عَلَيْهِ وَيَسُقُّ عَلَيَّ أَنْ يَخْلَفُوا عَنِّي وَلَوْ دِدْتُ أَبِي قَاتَلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَبِلْتُ ثُمَّ أَحْبَبْتُ ثُمَّ قَبِلْتُ ثُمَّ أَحْبَبْتُ³⁴

“Ümmetime meşakkat verecek olmasaydım, cihada çıkan hiçbir seriyyeden geri kalmazdım. Ne var ki, onları hayvana bindirecek imkân da bulamıyorum. Binitsiz mücahitlerin benden geri kalmaları ise bana meşakkat veriyor. Yemin olsun ki, Allah yolunda gazaya çıkıp öldürülmeyi, sonra diriltilmeyi, ardından tekrar savaşırken öldürülmeyi ve yine diriltilmeyi çok arzu ederdim.”

2. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ وَلَوْ دِدْتُ أَبِي أَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أَحْبَبْتُ ثُمَّ أَقْتُلُ ثُمَّ أَحْبَبْتُ ثُمَّ أَقْتُلُ³⁵

“Ümmetime zorluk çıkartmayacak olsaydım savaşa çıkan hiçbir seriyyenin arkasından geri kalmazdım. Allah yolunda öldürülmeyi, sonra diriltilmeyi sonra tekrar öldürülmeyi sonra tekrar diriltilmeyi sonra yine öldürülmeyi isterdim.”

3. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ فِي يَدِهِ لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ تَغْرَوُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكِنْ لَا أَجِدُ سَعَةً فَأَحْمِلُهُمْ وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً فَيَتَّبِعُونِي وَلَا تَطِيبُ أَنْفُسُهُمْ أَنْ يَفْعَدُوا بَعْدِي³⁶

“Muhammed’in nefsi kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl’e kalem olsun ki, ümmetime zorluk vereceğini bilmeseydim Allah yolunda gazveye çıkan hiçbir seriyyeden asla geri kalmazdım. Lâkin imkânım yok ki onları binitelere bindireyim. Onlar da imkân bulamıyorlar ki, ardından gelebilsinler. Benim arkamdan oturup kalmak da gönüllerine ağır geliyor.”

4. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعَدَّ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يَخْرُجُهُ إِلَّا جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَإِيمَانًا بِي وَتَصَدِيقًا بِرُسُلِي فَهُوَ عَلَى ضَامِنٍ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أُرْجِعَهُ إِلَى مَسْكَنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائِلًا مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ تَخْرُجُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَبَدًا وَلَكِنْ لَا أَجِدُ سَعَةً فَأَحْمِلُهُمْ وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً فَيَتَّبِعُونِي وَلَا تَطِيبُ أَنْفُسُهُمْ فَيَتَخَلَّفُونَ بَعْدِي وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ دِدْتُ أَنْ أَعْرُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَقْتُلُ ثُمَّ أَعْرُو فَأَقْتُلُ³⁷

“Allah, kendi yolunda cihâd’a çıkan kimseye, “onu Benim yolumda cihada ancak bana olan imânı ve peygamberlerimi tasdiki çıkarmıştır, başka bir neden değil!” diye çok

³³ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Cihâd”, 6.

³⁴ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “Cihad ve Siyer”, 119.; Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, “Cihâd”, 30.

³⁵ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, “İmân”, 26.

³⁶ Müslim, *Sahîhu Müslim*, “İmâre”, 106.

³⁷ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, “Cihâd”, 1.

büyük ikramlar/sevap hazırlamıştır. Allah, “o kimseyi cennete dâhil etmek veya elde ettiği sevâp veya ganimete nail olarak, çıktığı evine selâmetle geri getirmek benim kefaletim altındadır” diye de taahhütte bulundu. Sonra Rasûlullah (a.s.) sözlerine devamla:

Nefsim kudret elinde bulunan Allah’a yemin ederim ki Müslümanlara güçlük çıkaracağım endişesi taşımasaydım, Allah yolunda cihâda çıkan hiç bir seriyyeden asla geri kalmazdım. Fakat ben bir imkân bulamıyorum ki onları binitlere bindireyim. Onlar da bir imkân bulamıyorlar ki binitlerine binip de beni takip edebilsinler. Ben savaşa gittikten sonra savaştan geri kalmaları da gönüllerine dokunuyor. Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, Allah yolunda savaşıp öldürülmeyi, sonra diriltilerek savaşıp tekrar öldürülmeyi, sonra bir daha diriltip yine savaşıp öldürülmeyi arzularım” buyurdu.

Rivayetlere dikkat edilirse, kendilerine güçlük verilmesi endişesi duyulan kimseler; ümmet-i Muhammed, mü’minler ve Müslümanlar olarak görülecektir. Lafızlardaki bu tarz farklılıkların mânâyı değiştirecek bir hususiyet taşımadığı âşikârdır. Metinlerin diğer kısımlarında ise ortak nokta, cihada çıkmaya ve şehitliğe iştihak duygusunun Hz. Peygamber’de ziyadesiyle var olduğunu ifade sadedinde, mü’min gönüllerde de bu duyguların varlığının daim bulunması ve nefis ve şeytanın hilelerine karşı uyanık olup bunların sönmesine imkân tanınmamasıdır.

Sonuç

Allah Rasûlü (a.s.), Allah Teâlâ’nın rahmet ve mağfiretinin kendisinde en ziyade tecelli ettiği zirve şahsiyettir. Ki bu cihettir ki, âlemlere rahmet olarak gönderildiği yine Hak Teâlâ tarafından tescil ve tasdik olunmuştur. Ondaki bu merhamet hissi, kıyamete kadar kendisini ve Hak katından getirdiklerini tasdik edecek kimseler adına, “acaba onları zorluk ve meşakkate düşürmüş olabilir miyim” “onlar ya sıkıntıya düşer de ameli terk ederlerse, gaflete kapılıp isyana sürüklenirse” diye gönül telini titretmiş ve onlar için hep kolaylık cihetini tercih eder olmuştur.

Çalışmamızın bel kemiğini teşkil eden “levlâ en eşükka alâ ...” kalıbında nakledilen hadis-i şerifler meyânında onun (a.s.) eşsiz rahmetine şehâdetinde bulunulmuştur. Zira ümmetine meşakkat vereceğini bilmesi sebebiyle onlara bahis mevzuu konularda emirler tevdi etmemiştir. Onun bu form ile tahric olunan hadislerinde üç hususun altını kalın çizgilerle çizmiş olduğu görülmektedir:

1. Bedeni sağlığın korunması yanı sıra, hem ibadet ve zikir hallerinde İlahi huzura çıkış safhasında/Allah ile iletişim, hem de insanlar arası sağlıklı bir iletişimin temel unsurlarından biri olarak tiksindirici, nefret ettirici olmamayı asıl kabul ederek ağız ve diş sağlığına azami ihtimam göstermek. Bunu sağlamak adına da tavsiye ve teşvik olunan ise misvak kullanımımızdır. Kaydettiğimiz hadislerde her namaza kalkıldığında ve her abdest alındığında misvak kullanımı talep ediliyor ise de bunu her zaman yapmak mümkündür. Yeter ki, çevremizdeki insanların midesini kaldırıp da, sünnete laf getirtmeyelim.

2. Kulların ibadete karşı hırslı olmalarını ve kimilerinin uykuya geceyi teslim ettikleri anlarda, yanlarını yataklarından hürriyete kavuşturarak Rablerinin huzurunda Ondaki feyz ve bereket tahsil etmeyi itiyâd etmelerini talep etmektir. Zira gecenin sükûnetinde tek çıkan ses, kulun gönülden gelen naz ve niyaz terennümleri olmalıdır. İşte Allah Rasûlü de yatsı namazını gecenin geç vaktine kadar tehir ederek, mü’min kulun her an her daim Rabbini anmaya iştihaklı olduğunu göstermeyi arzulamıştır diyebiliriz.

3. Her türlü imkân seferber edilerek Allah yolunda, Onun dininin yüceltilmesi adına savaşmadan bir an olsun geri durulmaması ve bu maksatla çıkılan yolda öldürülmek gibi bir mukadderât ile karşılaşılırsa, şehitliğin dünyadan ve dünyadakilerden daha kıymetli olduğunun bilinmesi istenmiştir. Bu sebeptendir ki, Allah Rasûlü, Allah yolunda tekrar be tekrar öldürülüp yeniden diriltilmeyi arzulamaktadır. Kendi arzusunun mü'minler tarafından da “arzu” edinilmesi en büyük talebidir, ümididir. Nitekim o (a.s): “Kim içtenlikle Allah'tan şehit olmayı dilerse, yatağında bile ölse Allah onu şehitlerin makamlarına ulaştırır.”³⁸ buyurmuştur.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Muhammed el-. *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehera mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs.* nşr. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Akdağ, Hasan. *Arap Dilinde Edatlar.* Konya: Tekin Kitabevi, 1981.
- Aşçıoğlu, Osman. “Arap Dilinde Şart Kipi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1992), 189-200.
- Ataseven, Âsaf. “Bir Hadisin Düşündürdükleri: Misvak-Diş Fırçası”. *İslâm Medeniyeti* 1/7 (1968), 40-43.
- Bakırcı, Selami - Çögenli, M. Sadi. *Arapça Edatlar Sözlüğü.* Erzurum: Bakanlar Matbaacılık, 2000.
- Baytop, Turhan. “Misvak”. 30/190-191. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-. *Sahîhu'l- Buhârî.* 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Davud.* 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Gökalp, Murat. “Bir Hatip Olarak Hz. Peygamber”. *Hikmet Yurdu* 6/11 (2013), 243-259.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Meâfirî. *es-Sîretü'n-nebeviyye.* thk. Mustafa es-Sakkâ & İbrahim el-Ebyârî & Abdulhâfiz Şelebî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1997.
- İbn Hişâm en-Nahvî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Muğni'l-lebîb an kütübî'l-e'ârîb.* thk. Mâzin el-Mübârek & Muhammed Ali Hamdullah. 2 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1964.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce.* thk. M. Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakâtü'l-kübrâ.* 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.
- Murâdî, el-Hasen b. Kâsım el-. *el-Cene'd-dânî fî hurûfi'l-me'ânî.* thk. Fahreddîn Kabâve & Muhammed Nedîm Fâzıl. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Muslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim.* thk. M. Fuâd Abdülbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Nas, Taha. “Yatsı Namazının Son Vaktine Dair Tartışmalara Bir Katkı”. *Diyanet İlmî Dergisi* 50/3 (2014), 9-30.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-. *Sünenü'n-Nesâî.* 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Özel, Ahmet. “Cihad”. *İslâm Ansiklopedisi.* 7/527-531. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Paçacı, İbrahim. “Akşam Namazı Vaktinin Çıkışı ve Yatsı Namazı Vaktinin Giriş ve Çıkışı”. 169-188. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

³⁸ Müslim, *Sahîhu Müslim*, “İmâre”, 157.

- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-. *el-Câmi'u's-sağîr fi'l-ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 2004.
- Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî et-. *Şerhu Me'âni'l-âsâr*. thk. Muhammed Seyyid Cadülhak & Muhammed Zührî en-Neccâr. 5 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1994.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. İbrahim Atve Avd. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Ürün, Ahmet Kâzım. *Örneklerle Arap Dilinde Bağlaçlar ve Terkipler*. Konya: Esra Yayınları, 1998.